

відповідних дискурсивних практик, 2) виявлення в тексті висловлень, що містять інформацію про особу (осіб), якої (яких) стосуються питання, винесені на розгляд експерта, та змістову й аксіологічну характеристику цих висловлень; 3) характеристику способу представлення релевантної інформації (експліцитна чи імпліцитна інформація), а також стилістичних прийомів та експресивних засобів, якщо вони використовуються при вираженні інформації про особу (осіб), якої (яких) стосуються питання, винесені на розгляд експерта; 4) встановлення модального статусу релевантних елементів висловлення (твердження чи оцінні судження); 5) діагностування форми представлення негативної інформації як брутальної, непристойної, принизливої.

Кваліфікація поданої в тексті інформації як фактологічної (твердження) або суб'єктивно-оцінної (суб'єктивна думка, припущення, оцінне судження) має важливе значення для з'ясування підстав юридизації конфліктного тексту, потрапляння або не потрапляння відповідних елементів аналізованого тексту в площину правового регулювання.

Брайло Юлія Іванівна,

завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз м. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
кандидат філологічних наук, доцент;

Кисла Наталія Вікторівна,

провідний науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
кандидат філологічних наук

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Останнім часом зростає інтерес закладів вищої освіти до викладання майбутнім філологам і юристам дисциплін, що стосуються різноаспектних теоретичних і прикладних питань нового для українського мовознавства напрямку – юридичної

лінгвістики. Аналіз застосовуваної в освітньому процесі навчально-методичної літератури [1; 7] виявив певні суперечності в підходах до класифікації лінгвістичних експертиз.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998, (далі – Інструкція) розмежовує почеркознавчу та лінгвістичну експертизи як підвиди криміналістичної експертизи (п. 1.2.1 [3]), а це означає, що їх, згідно зі ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», можуть виконувати винятково працівники державних спеціалізованих установ судових експертиз – «фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності» ([5]). Відповідно до ст. 9 цього ж закону, «особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом» [там само].

З огляду на вказане вище логічно видається первісна класифікація лінгвістичних експертиз на судові (процесуальна дія / судова експертиза) й несудові (непроцесуальна дія / дослідження). Залучення до проведення експертних досліджень фахівців-мовознавців, які не пройшли спеціальну експертну підготовку та не мають атестації судового експерта, належить до діяльності, яка не регламентована процесуальним законодавством України. У такому разі проводять не судову лінгвістичну експертизу, а експертне дослідження: «Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом < ... >. В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи) < ... >» (п. 1.8 Інструкції [3]).

Недоречним, на наш погляд, є наведення науково необґрунтованих класифікацій лінгвістичних експертиз, як-от класифікації Х. Гайдис у посібнику «Основи лінгвістичної експертизи тексту» [1]. Відповідно до неї, за сферами

застосування виокремлено «юридичні (правові) лінгвістичні експертизи, що також поділяються на експертизу у справах із захисту честі, гідності та ділової репутації, експертизу у справах про наклеп, експертизу у справах про розпалювання міжнаціональної ворожнечі, експертизу у справах про порнографію і патентознавчі лінгвістичні експертизи» [1, с. 45]. По-перше, поділ лінгвістичних експертиз за суттю судової справи є значно ширшим, оскільки потреба в них може виникати в найрізноманітніших юридично релевантних ситуаціях та в судових спорах, у кримінальних провадженнях, а по-друге, дивує проведення лінгвістичної експертизи у справах про порнографію, оскільки це компетенція фахівців-мистецтвознавців. Більш розлогою мала би бути й класифікація експертиз за комунікативними сферами: у підручнику «Лінгвістична експертиза» їх диференційовано лише на: а) лінгвістичну експертизу масмедійного тексту; б) лінгвістичну експертизу бізнесового, фінансового і економічного текстів; в) лінгвістичну експертизу політичного тексту [7, с. 123-139].

Згадана вище Інструкція [3] передбачає первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи (п. 1.2.14). Так, «додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи» [3]. У Господарському процесуальному кодексі України [2], Цивільному процесуальному кодексі України [6], Кодексі адміністративного судочинства України [4] указано: «Якщо висновок експерта є неповним або неясним, за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити додаткову експертизу, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам)». Беручи до уваги класифікації судових експертиз, автори навчально-методичної літератури для вищої школи вдаються до вільного трактування поняття додаткової експертизи: «Додаткові призначаються у випадках неточності експертних результатів, отриманих у процесі проведення основної експертизи, за умови, що всі неточності не можуть бути усунені в результаті допиту експерта» [1]; «Додаткова лінгвістична експертиза призначається після розгляду висновку первинної експертизи, коли аналіз проводиться для усунення неповноти або неясності висновку, або ж неможливою є

особиста присутність експерта в суді» [7]. Незрозумілим є походження інформації про призначення додаткових експертиз у зв'язку з неможливістю особистої присутності експерта в суді чи неможливістю виправити неточності після допиту експерта, оскільки очевидно, що автори наведених вище тверджень описують чинники призначення додаткової судової експертизи. Крім того, підручник «Лінгвістична експертиза» суперечить Інструкції в частині трактування дослідження додаткових матеріалів: в Інструкції потлумачено таку експертизу як додаткову, а в підручнику – як нову: «У випадках, коли виникає необхідність провести дослідження нових матеріалів або інших обставин справи, призначається нова експертиза, яка не є додатковою» [7].

Отже, сучасний стан навчально-методичного забезпечення дисциплін, що стосуються лінгвоекспертології, свідчить про нагальну потребу вдосконалення його змісту, вироблення єдиного логічного підходу до класифікацій лінгвістичних експертиз.

Список використаних джерел

1. Гарбера І. В. Основи лінгвістичної експертизи тексту : навч.-метод. посібн. Вінниця, 2020. 220 с.

2. Господарський процесуальний кодекс України № 1798-ХІІ від 06.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

4. Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 06 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

6. Цивільний процесуальний кодекс України № 16-18-IV від 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

7. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Лінгвістична експертиза : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 244 с.